

Марина Бабенко-Жирнова

кандидат філологічних наук

Київський кооперативний інститут бізнесу і права

м. Київ

ОБРАЗНО-СИМВОЛІЧНИЙ СВІТ ФІЛОСОФСЬКОЇ ЛІРИКИ ЙОСИФА ЗБІГЛЕЯ

Маючи глибоке історичне коріння, філософська лірика засвідчує неугасимий творчий потенціал. І, хоча літературознавчий простір повниться дискусіями щодо правомірності такого терміну, лірика роздумів є одним з найдавніших різновидів поетичної творчості. Здійснивши аналіз історії філософської лірики, І. Козлик наголошує на походженні її з релігійної, культової поезії: «Художньо-текстовим простором, якого сягатимуть витoki історії власне філософської лірики, можна вважати релігійні твори в шумерській літературі, а саме: культові гімни, молитви, псалми, похоронні пісні, заклинання тощо» [6, 388].

Американський філософ Дж. Сантаяна зазначає, що однією з провідних ознак лірики думки є тяжіння до масштабності зображення, бо для кожного філософського поета весь світ є одним цілим. Серед інших властивостей такої лірики вчений називає певний поетичний смуток: «Тріумф невблаганних змін, тріумф часу, як би ми його не називали, завжди був улюбленою темою ліричної і трагічної поезії, а також релігійної медитації» [7, 23].

Поет-філософ – це особливий психотип митця. Споглядаючи різні явища життя, він мислить глобально, тяжіє до творчих узагальнень, переосмислень провідних категорій буття – часу, життя, любові тощо. Такий поет неодмінно є мудрецем, мислителем за своєю найглибшою суттю.

Предметом дослідження даної статті є творчість Йосифа Збіглей – одного з яскравих представників сучасної української поезії Словаччини. Щоб краще зрозуміти словацько-українські літературні зв'язки, необхідно підкреслити, що українці Східної Словаччини (зокрема, найбільша концентрація їхнього розселення у Пряшівському краї) проживають на цих землях досить давно, мають сформовану культурну традицію та свою історію. Починаючи з ХІХ ст., українська література Словаччини усе більше входить в загальнолітературний контекст країни, ця традиція продовжується появою великої кількості нових літературних імен у ХХ столітті, які почасти продовжують писати сьогодні.

У сучасній українській поезії Словаччини яскравим представником філософської лірики є Йосиф Збіглей. Його ліричні рефлексії не є спорадичними, вони пронизують усю творчість митця. Слід також відзначити і той факт, що поетове натхнення не вгасає, адже він плідно працює і майже кожні два роки видає нову збірку. Усі збірки автора написані верлібром, для його віршів характерний свій поетичний код, символізм та посилені метафоризація. Лірика збірки «Космічні відлуння» тяжіє до інтелектуальної творчості, космічну тематику означають назви циклів у книзі: «Дорога Зодіака», «Гравітація», «Четвертий вимір», «Вибухи». Лейтмотиви цієї книги – глибинні роздуми над сутністю зірок і галактик, пошук одвічного зв'язку мікрокосму людини з макрокосмом Всесвіту. Для ліричного героя життя нерозривно поєднане з поетичним зачаруванням перед таємницями буття: «Мене чарує / зірок промінне сяйво, / що лиш діткнулося зіниці – / і вже стає минулим. // Таке / й моє життя: / нечуєно / вступає в четвертий вимір» [3, 45]. Пошуки відповідей на споконвічні питання, поетизація незвіданих глибин космосу пов'язані з лейтмотивом усієї творчості митця – прагненням зазирнути углиб речей, віднайти суть. Як і в інших збірках, завершальний вірш звучить промовисто і сильно: «І тоді, коли в просторі світу, / серед інших атомів, /

порозтрушуюються / атоми мойго тіла / і піду я весь в непам'ять, / навіть і тоді я буду жити / безім'янною енергією / у далекому тоді, // І тоді, / у далекому тоді, / точно так же, як і я, / буде припадати хтось / до черешень / повних квіту.» [3, 90]. Мотив невмирущості духу, енергії, безперервності життя означає творчі пошуки ліричного героя.

Подібні тематико-стилістичні вектори наявні і в наступній збірці «Закрути». Ліричний герой – невтомний шукач правди і гармонії, сенсу людського життя. Філософські роздуми над причиною, початком і кінцем усіх речей виливаються у метафоричні образи прийдешнього: «В основі майбутнього / є вітер / і грім, / космічний порох, / стогін народження / і синє / прозоре / безмежне небо» [2, 29]. З цими роздумами тісно пов'язаний образ космічної спіралі, до якої причетні усі генерації. На думку митця, людина крокує цим світом одна, усе довкола – лише віддзеркалення у її зініцях. Роздумуючи над вічною динамікою життя, ліричний герой констатує його нестійкість. Так, глибинними роздумами над амплітудою людських емоцій позначений вірш «Поїзди»: «Перетерплене минуле. / Недомріяне / майбуття. // Зі світу прокльонів / і гіркуватих мрій / у світ кольорів / і розквітнутих надій / постійно / ходять / поїзди. // Туди. / І сюди.» [2, 42].

Цікавим для аналізу є біблійний інтертекст творчості Й. Збіглей. В його збірках часто зустрічаються образи та мотиви зі Святого Письма, через які митець шукає відповіді на філософські питання: «Сиджу і чекаю. / Чекаю, коли над людським Віфлеємом / появиться зірка. / Може прозріють. / Люди. // Або / (може) / люди чекають Мойсея? / Не прийде» [1, 51]. Роздуми над устроєм світу, над правдою і брехнею проектуються на біблійні істини. У творчості автора часто зустрічається образ-символ гори, яка є каналом спілкування людини з Богом, певним коридором в інші світи.

Слід відзначити символічність та своєрідність назв поетичних збірок автора: «Так, неспокій», «Обережно! Сни», «Перехресний допит», «Восьмий день у тижні», «Дикі тури в украденій країні», «Stratený návrat» та ін. Сам Йосиф Збіглей під час творчих зустрічей інтерпретував такі назви. Зокрема, вони мають свій символічний код, в якому втілене обурення, бажання, заклик, мрія чи просте

спостереження. Творчий неспокій, намагання берегти сни як щось крихке і тендітне, перебування у світі перехресного допиту, де на питання є лише неповні відповіді, пошук власного, восьмого дня у тижні – лише деякі приклади з пояснення символіки назв. Митець зазначив, що поетичне натхнення він черпає із самого життя, яке щоразу дивує своїми новими проявами та багатогранністю. Збірка «Так, неспокій» представлена мініатюрами-верлібрами здебільшого натурфілософського характеру. Ідіостиллю митця притаманна афористичність, певна «притчевість». У цій поетичній книзі частіше звучать мотиви соціально-філософські, ліричний герой роздумує над пануванням несправедливості і жорстокості, які породжують війни, розбрат, ворожнечу. Цим ганебним явищам людського світу поет протиставляє гармонію та красу природи: «Який-бо довгий час чекання / від рішень верховодів / і найсвятіших / єпископських рук / до безглуздя війн! // А я чекаю / від пори підсніжників / до сплості винограду.» [5, 23]. Митець закликає людство отямитися, не повторювати помилки минулого і звернутися до справжніх витоків, до простих істин: «не можна будувати філософію / на принципах кив кам'яного віку, / стріл до луку, / на принципах вибухів / чи військових мундирів. // Існує лише філософія ратаїв, / філософія руху крил метеликів / і філософія хвилювання / золотистого колосся пшениці» [5, 95]. Тема жахіття війни часто звучить у поетичних рядках Йосифа Збіглей. Ліричний герой щоразу обурюється вічною недосконалістю людини, яка йде століттями через жорстокість, що починалася жертвами незнайомим богам і триває «гарматним м'ясом», починалася киями і триває бомбами, а її жалюгідна природа – лише «постійне переконування / самого себе / у своїй невині / і безпомилковості» [5, 100]. Саме тому митець ладен невтомно проголошувати істини гармонії та краси, любові та добра, аби достукатися до зачерствілих сердець.

Окреме місце в його творчості займає пейзажна тематика. Для Йосифа Збіглей природа є мудрим вчителем, вона постає величною в його медитативній ліриці: «Ти тільки спиш. / Птахи співають, / земля хлібами сходить, / і хліб росте / під пурхання метеликів / у далину майбутніх днів.» [3, 23]. Митець захоплюється красою гір, які здаються священними, означає свій життєвий шлях прагненням

злиття зі світом: «я прийшов на світ / подивитись, як росте трава, / як співають птахи...прийшов я на світ / назбирати крилаток / і посіяти їх. / (Може, виросте явір.) / Може, зроблять з нього скрипку.» [4, 46]. В його поезії ліричні рефлексії передають стан душі митця через цікаві метафори. Наприклад, зовсім коротка поетична мініатюра містить цілий світ роздумів: «Тяжко, / дуже тяжело сказати правду / траві / і / пожовклому листю» [1, 8]. У таких поетичних рядках проявляється авторська оригінальність, модерність, на що вказують незавершеність, відкритість, яка закликає до співтворчості читача. Зокрема, постає запитання, що має на увазі митець, яку правду складно розповісти траві і пожовклому листю? Імовірно, сумну правду тлінності усього земного, жорстоку правду часу, який оберне зелену траву на суху і зів'ялу, а вже пожовкле листя – на коричневе, мертве. Отже, схильність автора до медитативних ліричних рефлексій відчувається і в його пейзажній ліриці. Окрім того, вона рясніє прикладами акварельної поезії: «Сльота забутих листопадів. / Вологість на душі / холодить. / Глазур води / віддзеркалює тишу. // Очікування / першого снігу.» [1, 45]. Також для пейзажної лірики Йосифа Збіглей притаманне розмаїття перцепційних асоціацій, про що свідчать назви циклів та окремих поезій у збірках («Пахощі дощів», «Імла над рікою», «Зелене небо» тощо).

Творча палітра митця надзвичайно різнобарвна, але філософічністю пронизана будь-яка поезія автора. Так, зокрема, легка інтимна лірика поступається екзистенціальному образу любові як основи всього суцього: «Любові, / твій час – від розквітлих черешень / до спілості шипшини; / твій час - / від літа жіночих принад / до білосніжності снігових заметів; / твій час - / від дитячого сміху / до сивіючих споминів» [3, 41]. Будучи поетом-філософом за своєю мистецькою сутністю, Й. Збіглей намагається осмислити величність цього вічного почуття, яке є основою життя й гармонії. В його ліричних рефлексіях любов постає «у білому плащі серед бойовищ», вона дарує надію живим, а померлим затуляє повіки і щось шепоче.

Таким чином, поезія Йосифа Збіглей наскрізно філософічна, наповнена власними культурологічними концептами, образами-символами та архетипами.

Численні експерименти з ритмікою, надання переваги верлібру, постійний ідейно-тематичний пошук нових векторів художньої творчості вказують на новаторство автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Збіглей Йосиф. Дикі тури в украденій країні. Пряшів: видавництво ЦУПЕР, 2013. – 55 с.
2. Збіглей Йосиф. Закрути. – Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі. Відділ української літератури в Пряшеві, 1983. – 129с.
3. Збіглей Йосиф. Космічні відлуння. – Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі. Відділ української літератури в Пряшеві, 1980. – 91 с.
4. Збіглей Йосиф. Обережно! Сни. – 1987 р.
5. Збіглей Йосиф. Так, неспокій. – 1986 р.
6. Козлик І. Теоретичне вивчення філософської лірики і актуальні проблеми сучасного літературознавства. Монографія./ Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. Ін-т філології. – Івано-Франківськ: Поліскан; Гостинець, 2007. – 591с.
7. Santayana George. Three philosophical poets: Lucretius, Dante, Gete. Harvard studies in comparative literature. – The Merrymount press, Boston, 1910. – 240 p.